

## Конституційний Суд – єдиний орган

### конституційної юрисдикції в Україні \_\_\_\_\_

Конституційний Суд України є одним з найважливіших інститутів правової держави, формування якої проголошує Основний Закон країни. Його рішення і висновки сприяють ефективному правовому захисту Конституції незалежної України, вдосконаленню правових механізмів реалізації та гарантування основних конституційних прав і свобод людини і громадянина, упередженню і вирішенню конституційних конфліктів у державі, формуванню позитивного політичного іміджу України як правової держави.

Базовою основою дослідження діяльності такого політичного інституту сучасної України як Конституційний Суд є, по-перше, Конституція України, дванадцятий розділ якої розкриває його основні повноваження та принципи формування [4] та, по-друге, відповідні Закони України [1, 2], які розширюють та уточнюють ці конституційні положення.

Слід помітити, що в центрі уваги вітчизняних дослідників вагоме місце займає аналізування Конституційного Суду України як політичного явища. Так, процес становлення та розвитку судового конституційного контролю в Україні, місце Конституційного Суду в системі органів державної влади, його функції та повноваження, а також дослідження юридичної природи та видів його актів розглядає Тесленко М. В. [10]. Суто теоретичними дослідженнями основ конституційного судочинства займається Портнов А. В. [5, 6]. Практику Конституційного Суду України в рамках захисту прав і свобод людини та громадянина аналізує Селиванов А. О. [7, 8]. Дуже змістовна робота Скоморохи В. Є. [9]: довгі роки працюючи у цій структурі (суддя Конституційного Суду України, Голова Конституційного Суду України у 1996-2005 рр, секретар Колегії Суддів Конституційного Суду України), автор знає

проблеми цього державного органу, так би мовити, зсередини, що дає йому змогу досить ґрунтовно розібрати теорію, методологію та практику функціонування Конституційного Суду. Так, дослідник, зокрема, робить зрівняльний аналіз повноважень Конституційного Суду України та відповідних органів інших держав, а також згідно Законів України від 1992 та 1996 років, дає конкретні пропозиції щодо позитивних змін у конституційному судочинстві.

Для вітчизняного конституціоналізму спеціальні органи захисту конституції були практично невідомі до 90-х років ХХ століття. Правова охорона радянських українських конституцій покладалася на вищі органи державної влади: З'їзд народних депутатів СРСР вирішував основні питання конституційного нагляду і контролю. Тільки наприкінці 80-х років була зроблена спроба формування окремого відповідного державного органу. Так, згідно Закону СРСР „Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) СРСР” від 1 грудня 1988 року [3] був створений Комітет конституційного нагляду СРСР, який, природно, не встиг зробити помітний внесок у політичне життя країни. В Україні відповідна структура тоді взагалі не була сформована. Натомість, після внесення змін до ст. 112 Конституції УРСР 1978 року в 1990 році в республіці передбачалось формування більш прогресивного органу правового захисту Основного Закону – Конституційний Суд УРСР. Він дійсно був сформований, але вже після здобуття Україною незалежності: Верховна Рада України у липні 1992 рока прийняла Закон України „Про Конституційний Суд України” [1], який визначав порядок формування і основні функції цього органу конституційної юрисдикції. Згідно закону був призначений Голова Конституційного Суду України, але на цьому формування даного державного органу зупинилось. У період 1992- 1996 років правовий захист Конституції УРСР, яка мала тоді ще чинність, здійснювали Президент та парламент України.

Після прийняття Конституції незалежної України був ухвалений новий Закон України „Про Конституційний Суд України”[2], на підставі якого й був сформований реально діючий в країні орган конституційної юрисдикції.

Згідно з Конституцією України (ст. 150, 151), чинним Законом „Про Конституційний Суд України” (ст.13) до повноважень цього державного органу належить прийняття рішень і дача висновків у справах щодо:

- конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність. Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується у встановленому законом порядку. Підставами для прийняття Конституційним Судом рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в їх окремих частинах є їх невідповідність Конституції України; порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності; перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті;

- відповідності Конституції України чинним міжнародним договорам України або тим міжнародним договорам, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість;

- додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

- офіційного тлумачення Конституції та законів України.

До повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної

Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Рішення і висновки Конституційного Суду підписуються не пізніше семи днів після прийняття рішення, дачі висновку і офіційно оприлюднюються наступного робочого дня після їх підписання. Вони є обов'язковими до виконання. У разі необхідності Конституційний Суд може визначити у своєму рішенні ( висновку) порядок і строки їх реалізації, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення їх виконання. Нормативний акт, визнаний органом конституційного правосуддя неконституційним втрачає чинність або з певної дати , вказаної в рішенні Конституційного Суду, або з моменту прийняття рішення органу конституційної юрисдикції. Невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Формами звернення до Конституційного Суду є конституційне подання і конституційне звернення.

Конституційне подання – це письмове клопотання до Конституційного Суду про визнання правовою акта чи його окремих положень неконституційними, про визначення конституційності міжнародного договору, про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України, а також звернення Верховної Ради про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту [2; ст.39]. Суб'єктами права на конституційне подання з таких питань є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення

Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи [2; ст.42]. Суб'єктами права на конституційне звернення з таких питань є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи в Україні.

Учасниками конституційного провадження крім суб'єктів права на конституційне подання і конституційне звернення, є їхні представники, а також залучені Конституційним Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти та перекладачі. Строк провадження у справах за конституційним поданням не повинен перевищувати трьох місяців, а за конституційним зверненням – шести місяців. У разі провадження за конституційним поданням, яке визнане Конституційним Судом невідкладним, строк розгляду такого подання не повинен перевищувати одного місяця.

Конституційний суд вправі відмовити у відкритті провадження у справі за таких підстав: відсутність встановленого законодавством права на конституційне подання чи конституційне звернення; невідповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим законодавством, невідомість Конституційному Суду питань, порушених у конституційному поданні або конституційному зверненні.

Для забезпечення повноти розгляду справи Колегія суддів Конституційного Суду має право витребувати від Верховної Ради, Президента, Прем'єр-міністра, Генерального прокурора, суддів, місцевих органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевої самоврядування, посадових осіб, підприємств і організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян і окремих громадян необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи. Колегія суддів і Конституційний Суд

мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

Діяльність Конституційного Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повноти і всебічності розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Таким чином, Конституційний Суд України є реальним важелем політичної стабільності в суспільстві, надзвичайно важливим інструментом стримувань і противаг у системі здійснення державної влади, надійним гарантом найвищої юридичної сили Конституції України, гарантом захисту прав і свобод людини й громадянина. Він слугує забезпеченню політичної стабільності, розвитку політичних процесів у встановлених Конституцією межах. Його політична функція може і повинна здійснюватися тільки у формі судового розгляду. Саме в цьому випадку позиція Конституційного Суду як арбітра чи посередника-миротворця має правове значення і тягне юридичні наслідки, обов'язкові для сторін конституційної суперечки.

Головна особливість і важлива відмінність Конституційного Суду України від судів загальної юрисдикції у тім, що він є не тільки судовим органом, але таким, якому надане право у встановлених Конституцією і законом формі і межах здійснювати контроль над органами законодавчої і виконавчої влади, а в опосередкованому вигляді – і над іншими судовими органами, а в даному змісті він сам представляє вищу державну владу. Цією якістю обумовлена інтегруюча роль Конституційного Суду як гаранта політичної стабільності в суспільстві і державі та хранителя довгострокових конституційних цінностей. Конституційний контроль (виявлення правових актів і дій державних органів чи посадових осіб, що суперечать конституційним розпорядженням, а також у вживання заходів по усуненню виявлених відхилень). відноситься до числа ефективних засобів

забезпечення верховенства конституційних розпоряджень, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного судочинства Конституційний Суд України має необхідні повноваження й інструменти для виконання своєї першорядної задачі – захисту конституційних основ суспільного ладу і конституційних прав громадян України. Незважаючи на деякі складності в організації судової практики, головна проблема ефективності роботи Конституційного Суду в Україні укладається не в недоліках процедури конституційного судочинства чи конституційного законодавства, а в забезпеченні виконання його рішень, що часом відкрито ігноруються як суб'єктами держави. Невиконання судових рішень – характерна риса всього українського правопорядку. Законність в державі, у тому числі і конституційну, повинні забезпечувати не Конституційний Суд, а органи виконавчої влади, прокуратура, правоохоронні відомства тощо. Конституційний суд – це, фактично, вища й остання інстанція, і він повинен вступати в дію лише тоді, коли не спрацьовує вся інша система влади чи правосуддя. Таким чином, краща гарантія виконання рішень Конституційного Суду – не примус, а такий стан суспільної свідомості, при якому в жодного органу, посадової особи чи громадянина, не виникало бажання діяти всупереч цьому рішенням, тобто необхідний відповідний стан розвитку громадянського суспільства.

#### **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА**

---

1. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 03.07.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 33. – Ст. 47.
2. Закон України „Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

3. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических республик: С изменениями и дополнениями, внесенными законами СССР от 01 декабря 1988 года, 20 декабря и 23 декабря 1989 года. – М. : Известия, 1990. – 63 с.
4. Конституція України. – К. : Парламентське вид-во, 2012. – 90 с.
5. Портнов А. В. Правове регулювання конституційного судочинства в Україні: доктрина, суб'єкти і форми конституційного судочинства, створення нових процесуальних інститутів: монографія / А. В. Портнов. – К. : Логос, 2008. – 202 с.
6. Портнов А. В. Теоретичні основи формування конституційного судочинства в Україні: монографія / А. В. Портнов. – К. : Логос, 2008. – 155 с.
7. Селіванов А. О. Права і свободи громадян України під захистом Конституційного Суду України: Правові позиції сучасної доктрини конституційного правосуддя / А. О. Селіванов. – К. : Логос, 2005. – 104 с.
8. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принципи верховенства права, правові позиції по справах прав людини і громадянина і конституційних конфліктів у сфері публічної влади / А. О. Селіванов. – К. : Ін Юре, 2008. – 120 с.
9. Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В. Є. Скомороха. – К. : МП Леся, 2007. – 717 с.
10. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография / М. В. Тесленко. – К. : Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.